

Eritrea Symposium 2019
Frankfurt, Germany
25-27 October 2019

Presentation:
Inclusive Democratic Governance

አሰይ 'ዛ ዓደይ

“ጸባ ምስ ረግኣ
ልኻይ ኣውጽኦ” :
መሲልኻ ክትዓብሰኒ
ትዕግስተይ ውሒዱ
ርጋእ! ትብለኒ :
ብምጽማም ጸሚመ
ኣብ ምጽማም መጸጸ
ክጉሓፍ ድዩ ተደልዩ!
እንተ ዘይዘንጊዕኻ
ጸባ ምስ ረግኣ
ርግኦ እምበር
ልኻይ ነዩውጽኦ ።
እቲ ርግኦ
ስርዓት ሒዙ
ብጎንጸ ዘይኮነ
ህርመት ተኸቲሉ
እንተተሓቐኑ
ዶ ከይኮነ . .
ንርግኦ ሰጊሩ
ንርእዮ ልኻይ ኮይኑ?
መዓስ ንሱ ጥራይ . . .
ብልኻይ ጠስሚ : ብራሕ ይተርፎ
ብርእይቶ ፍትሒ : ተረፍ ድማ ምህር
ኩሉ ስርዓት ጥራይ ይሃልዎ
“ከምዚ ዶ ምሓሽ
ኣይፋል! ከምቲ እባ ምበለጸ
ወይለይ ግርም ኣለኻ
ነመስክሮ ግና ብቅዋምና

ነርግጾ አብ ስርዓተ ሕገ
 ስምዒት ከይገዝአና ...
 ብዓል ሰሜን ብዓል ደቡብ
 ብዓል ምብራቕ ብዓል ምዕራብ
 ብዓል ዲፕሎማሲ ብዓል ብሬን
 ብዓል ዓሽራ ብዓል ቀለም
 ብዓልቲ ዙርያ ብዓልቲ ልውዮት
 ብዓል ሳርያን ብዓልቲ ክዳን
 ብዓል ነዊት ብዓል ማሸን
 ከይግለሉ ከይንጸሉ
 ከይድፍኡ ከይጓነዩ....
 ጥንቅቅ ህድእ ድኣ ንበል ...
 ብሓደ ድምጺ ብሓደ ስቅታ
 ብማዕረ እምቢ ብማዕረ እሽታ
 ማዕረ ዕድል ማዕረ ግዴታ
 ሓንቲ ዕረፍቲ ሓንቲ ስራሕ
 ሎሚ ጉዕዞ ጸዕሪን፡ ራህዋን ዕረፍቲን ጽባሕ
 ብኸያት ጠፊኡ፡ ስሓቅ አብ ኩሉ
 ብዘይ ምፍልላይ ከከም ድላዩ
 ከይጸቀጠ ንብጻዩ ...
 በሽበሽ ሰላም፡ ጃሕጃሕ ፍትሒ ... ንኹሉ፡
 ምስኮነ...ምስ ኮነ ዕላልና ...
 አሰይ ንኹኖ... አሰይ ትኹኖ 'ዛ ዓድይ ...
 ከይመጽጽና ከይተጓነጽና...ክንሓልፎ
 ንርግኦ ቐጫዕ ቡፍ ቐጫዕ
 ንርእይቶ ህብ ውስድ ትቅብብል ምስ እነብሎ ...
 አብ ፍትሒ ቅጫ ፍትፍት
 ብጠስሚ ምስ ርግኦ ክትድርግሞ
 ክኹነላ እንድዩ ... ክኹነላ 'ዛ ዓድይ ...
 ንርእይቶ ...
 ምስ ህዝባ ምስ ትሓቐኖ !
 እልል እልልልል
 ከቢብና ንሕቐኖ ንርእይቶ
 ንሕቐኖ 'ቲ ርግኦ
 ትሕቐኖ ...
 ብስርዓት፡ ብኣደብ
 አሰይ ...
 ይቀርብ እንድዩ ዘሎ `ቲ ንግሆ ...

ዮሴል ተወልደ
 ካናዳ

አሳታፊ ደሞክራሲያዊ ምሕደራ (Inclusive democratic governance)

“ደሞክራሲ” ማለት ብተሳትፎ ምሉእ ህዝቢ ናይ ሃገር ዝሰርሕ መንግስትነት ክበሃል ይከኣል። “አሳታፊ” ደሞክራሲያዊ ምሕደራ ዝብል ኣምር ድማ ንደሞክራሲ ዝብል ኣምር ዘራጉድ ኣባህላ ተባሂሉ ክውሰድ ይከኣል። ኣብ ደሞክራሲ ቀንዲ ቅድመ ሹነት ፓለቲካዊ ስልጣን ብውክልና ህዝቢ ክኸውን ዝብል እዩ። ውክልና ህዝቢ ዘይብሉ ዝኾነ ዝኾነ ስልጣን ደሞክራሲያዊ ክበሃል ኣይከኣልን። ውክልና ብቐጥታ ወይ ብተዘዋዋሪ ክበሃል ይከኣል። ከም ኣብነት ኣብ ቅዋም ኤርትራ ኣባል ሃገራዊ ባይቶ ብቐጥታ ብህዝቢ ይምረጽ። ብረዚደንት ድማ ብወከልቲ ህዝቢ ዝኾኑ ኣባላት ሃገራዊ ባይቶ ይምረጽ። ካብኡ ሓሊፉ እውን ኣብ ዝተኣላለ ጽፍሕታት ሓላፍነት ክሳብ ዳይረክተር ቤት ትምህርቲ ይኹን ዋርድያ ወይ ወትሃደር ብተዘዋዋሪ ብህዝባዊ ውክልና ብዝተዋህበ ስልጣን ዝወሃቦም ሓላፍነት ዝሰርሑ ይኾኑ። ቅዋም ኤርትራ ንባይቶ ኤርትራ ንሃገራዊ ባይቶ ከም እንኮ ሓጋጊ ኣካል ስልጣን ዝህብ እዩ። ስለዚ ኩሉ ኣብ ኤርትራ ዝወጽእ ሕጋጋት ህዝቢ ብዝወከሎም ኣባላት ሃገራዊ ባይቶ ይኸውን ኣሎ ማለት እዩ።

አሳታፊ ደሞክራሲያዊ ምሕደራ እምበር ኣሳታፊ ክበሃል እንተኾይኑ መን ኣብ ስልጣን ደይቡ፡ ክንደይ ኣብ ስልጣን ደይቦም ዘይኮነ፡ ብኸመይ ኣብ ስልጣን ደይቦም ዝብል ዝያዳ ኣገዳሲ ይኸውን። አሳታፊ ደሞክራሲያዊ ምሕደራ ንኸህሉ፡ ዝኾነ ዜጋ ኣብ ተሳታፍነት መስርሕ ፓለቲካ ሃገሩ ንኸምረጽ ወይ ክመርጽ ወይ ርእይትኡ ከፍስስ፡ ገደብ ወይ ሓለፋ ዝህብ ክኸውን ኣይግብኡን። ሚዛን ድምጺ ነፍሲ ወከፍ ዜጋ ማእረ ክብሪ ዝወሃቦ ክኸውን ይግባእ። ኤርትራዊ ዜጋ ክሳብ ዝኾንካ ድሕረ ባይታኻ ብዘየገድስ፡ ማእረ ተሳታፍነት ክህሉ ይግባእ። ሃይማኖት ብሄር ዓሌት ወዘተ ብዘየገድስ ነፍሲ ወከፍ ዜጋ ብማዕረ ኣብ ፓለቲካዊ ህይወት ክሳተፍ ከይገበርካ፡ ክንድዚ ካብ ከምዚ ብሄር፡ ክንድዚ ካብ እዚ ሃይማኖት ኣብ ስልጣን ደይቦምን ኣይደየቡን ኢልካ ዝወሃብ ጸብጸብ ንተሳታፍነት ኩሉ ዜጋ ዘረጋግጽ ኣይኮነን። ዜጋታት ድምጽም ስለ ዝሃቡ ጥራይ ማዕረ ሚዛን ይወሃቦም ማለት ኣይኮነን። ንመሰጋገሪ መንግስቲ ኤርትራ ዘቐመ ሃገራዊ ባይቶ 150 ኣባላት ነይሮም። ካብዚኦም ኣባላት ድማ 75 ካብ ኣባላት ህዝባዊ ግንባር፡ ዝተረፉ 75 ካብ ህዝቢ (ኣባል ህዝባዊ ግንባር ዘይኮነ ኤርትራዊ ዜጋ) ክኾኑ ዝብል ቅድመ ኩነት ዝሓዘ ነይሩ። ኣባላት ህዝባዊ ግንባር ካብቲ ካልእ ህዝቢ ዝወሃደ ቁጽሪ ነይሮም ክንሉ፡ ምስቲ ካልእ ህዝቢ ኤርትራ ማዕረ ኣባላት ባይቶ ንኸህልዎ ምግባር፡ ኣባል ህዝባዊ ግንባር ንዝኾነ ዜጋ ንኸምረጽ ዝለዓለ ዕድል ዝፈጥር ነይሩ። ንኹሉ ዜጋ ብማዕረ ዘሳተፈ ኣይኮነን። እዚ መስርሕ ንመሰጋገሪ መንግስቲ ስለ ዝነበረ፡ ድሕሪ ቅዋማዊ መንግስቲ እውን ምሉእ ተሳታፍነት ክረጋገጽ ምጅታትጽቢት ስለ ዝነበረ ግና ኣብ ህዝቢ ኤርትራ ብዘይ ብዙሕ ምዕዝምዛም ተሓሊፉ ክኸውን ይኸእል። (መዘኻኸሪ፡ ቅዋም ኤርትራ ብሃገራዊ ባይቶ ዘይኮነ ብቅዋማዊ ባይቶ ዝጸደቐ ምጅታት ምዘኸኸር ኣገዳሲ እዩ።)

አሳታፊ ደሞክራሲያዊ ምሕደራ 50% ኣባላት ካቢነ ሚኒስትራት ደቂ ኣንስትዮ ክህልዎ ብምግባር ዝረጋገጽ ኣይኮነን። ልዑል ተሳትፎ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ፓለቲካዊ ህይወት ኤርትራ ክተባባዕ ዘለዎ ይኹን እምበር፡ ልዕሊ ዝህልወን መንበር፡ ነፍሲ ወከፍ ኤርትራዊት ንል-ኣንስተይቲ ኣብ ፓለቲካ ኤርትራ ንኸትመርጽ፡ ክትምረጽን ርእይትኦ ክተበርክትን፡ ምስ ወዲ ተባዕታይ ይኹን ምስ ከምኡ ንል ኣንስተይቲ ማዕረ ዕድል ተኸፊቱላ ዶ ዝብል ሕቶ ዝያዳ ኣገዳሲ ይኸውን። ክንድዚ ካብዚ ብሄር እዚ ዘይኮነ፡ ተሳታፍነት ናይ ኩሎም ብሄራት ኤርትራ ዜጋታት ኣብ ፓለቲካ ኤርትራ ማዕረ ሚዛን ንኸህልዎ ተገይሩ ዶ ዝብል ሕቶ ዝያዳ ኣገዳሲ እዩ።

ንል ኣንስተይቲ ማዕረ ወዲ ተባዕታይ ክትሳተፍ ዕድል ከይተኸፈተላ ኣሳታፊ ደሞክራሲያዊ ምሕደራ ክረጋገጽ ኣይከእልን። እዚ ልዕሊ ሕጋዊ መሰል ክዋመት ዘለዎ እዩ። ንኣብነት ኣብ ቅዋም ኤርትራ ንል ኣንስተይቲ ኣብ ዝኾነ ፓለቲካዊ ህይወት ኤርትራ ማዕረ ወዲ ተባዕታይ ምኹና ብንጹር ሰፊሩ ኣሎ።

እዚ ግብኝን ቅኑዕን እዩ። እንተኾነ ብኸውንነት እንተ ርኢና ብባህልዎን ልምዳዊን ኩነታት ሃገረ ኤርትራ፡ ዝጸንሀ ኣባታዊ ኣድልዎ (male bias)፡ ቀረብን ትሕተ ቅርጺን ወዘተ ጓል ኣንስተይቲ ማዕረ ወዲ ተባዕታይ ተሳታፍነት ኣለዎ ክበሃል ኣይከኣልን። ሰውራን ህብረተሰብ ኤርትራን ነዚ ንምቕያር ብዙሕ ሰጉሙ ይኹን እምበር፡ ብዙሕ ይተርፈና እዩ። ብዝሒ ደቂ ተባዕትዮን ደቂ ኣንስትዮን ተማሳሳሊ ክንሱ፡ ቁጽሪ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ዝተፈላለየ ጽፍሕታት ፓለቲካዊ ህይወት ኤርትራ ድሩት እዩ። ሕብረተሰብ ክነቅሕን ንተሳታፍነት ጓል ኣንስተይቲ ብዘይ ገደብ ክርዕምን ይግባእ። ንደቂ ኣንስትዮ ዘድሊ ትሕተ ቅርጺ (ንኣብነት ሕክምናዊ ኣገልግሎት) ክማላእ የድሊ። ኣብ ምርጫ ንምስታፍ፡ ብዛዕባ ኩነታት ሃገር ሓበሬታ ንምርካብ ወዘተ ዝህሉ መሳለጥያ ከይተመዓራረየ ኣብ ዝተፈላለየ ቦታታት ኤርትራ ዝህሉ ዜጋ ማዕረ ተሳታፍነት ክህልዎ ዝከኣል ኣይኮነን። ኣብ ኣስመራ ዝነበር ዜጋን ኣብ ሽዕብ ዝነበር ዜጋን ኣብዚ መዳይ ማዕረ ኣገልግሎት ኣለዎም ክበሃል ኣይከኣልን። እንተኾነ ቀረብ መሳለጥያ ኣብ ሓጺር ዝመዓራረ ከምዘይኮነን፡ ሙሉእ ብምሉእ ክመዓራረ ኣሸጋሪ ምዃኑን ምርዳእ ይከኣል። እቲ ፍልልያት ንምጽባብ ግና ብዕቱብ ክስርሓሉ ይግባእ። ኣብ ደሞክራሲያዊ ምሕደራ ዝህልዎ ኤርትራ ንፍሉይ ወጽዓ ወይ ሃስያ ዘለዎም ክፋል ሕብረተ ሰብ ኤርትራ ተሳታፍነቶም ንምዕዛዝ ሓለፋ ዝገበረሉ ኣገባባት ከጣጥሕ ንቡር እዩ። ተሳታፍነቶም ንዝወሓደ ኣካላት ሕብረተሰብ፡ ተሳታፍነቶም ክሳብ ዝግዝዝ ዝውከልሉ መስርሕ ከሰርዕ እዩ ሓላፍነታዊ ይኸውን። ንኣብነት ሙሉእ ተሳታፍነት ደቂ ኣንስትዮ ክሳብ ዝረጋገጽ፡ ደቂ ኣንስትዮ ብውሑድ ኣብ ዝሳተፉሉ፡ ናብ ቦታ ስልጣን ንኸመጸ ዝኸእላሉ ኣገባብ ክሰርዕ የድሊ።

ብዙሕነት ኤርትራ ኣብ ግምት ብምእታዊ ኣብ ፓለቲካዊ ስልጣን ኤርትራ ክንጸባረቕ ይግብኦ እዩ። ነዚ ንምግባር ንኸከኣል፡ ኣሳታፊ ዝኾነ ሕጊ ምርጫ ክንደፍ ከድሊ እዩ። ነባርነት ምርኩስ ዝገበረ መስርሕ ምርጫ ንኹሉ ብዙሕነት ሕብረተሰብ ኤርትራ ንኸሳትፍ ዘኸኣሉ እዩ። ኩሉ ኤርትራዊ ዜጋ ኣብ ዝነበረሉ ዓዲ ወይ ከባቢ ድምጽ ክህብ ወይ ንምርጫ ክሳተፍ ዘኸኣል መስርሕ ምስ ዝህሉ ክሉ ዜጋ ኣብ ንጥፈታት ሃገሩ ተሳታፊ ንኸኸውን ከኸኣሎ እዩ። ተሳታፍነት ዜጋታት ንምምዕራይ ትሕተ ቅርጺ፡ ትካላዊ ኣሰራርሓ፡ መሳለጥያ ወዘተ ዝሓትት ስለ ዝኾነ እናማዕበለ ዝኸይድ እዩ። ስለ ዝኾነ ሃጓፋት ክህልዎ ግድን እዩ። እዚ ሃጓፋት ስለ ዘሉ ተባሂሉ መስርሕ ደሞክራሲን ቅዋማዊ መንግስቲ ምትካልን ኣደናጊኻ ፡ ህዝባዊ ውክልና ብዘይብሎም ውልቀ ሰባት እትመሓደር ሃገር ምግባር ግና ብፍጹም ከም ኣማራጺ እውን ክርእ ዘይብሉ እዩ። እዚ ኣካይዳ ውልቀ ምልኪን ሕሰምን ከምዘኸትል ኤርትራ ምስክር እያ።

ዜጋታት ብነጻ ቤት ፍርዲ ብገበን ይኹን፡ ረጽሚ ረብሓ (conflict of interest) ወይ ካልእ ቅቡል ምኽንያት፡ ብሕጊ ንዝተወሰነ ግዜን ምኽንያትን፡ ዜጋታት ንኸይመርጹን ከይምረጹን ክኸልከል ይከኣል ይኸውን። ካብዚ ሓሊፉ ግና፡ ብሚላ (systematic) ዝተቐመጠ ኣገባብ፡ ንዝኾነ ኤርትራዊ ዜጋ (ንኸምረጽ ይኹን ክመርጽ) ዕንቅፋት ወይ ማሕለኻ ዝፈጥር መስርሕ፡ ኣብ ዝኾነ ቦታ ይኾን ድሕረ ባይታ፡ ንጹግን ክልኩልን ክኸውን ይግባእ። ናይ ዜጋታት ናይ ምስታፍ መሰል ብሚላ ዝድርት መስርሕ ምስ ዘጋጥም፡ ንምእላዩ ቅልጡፍ ስጉምቲ ክውሰድ ይግባእ። ስለዚ፡ ኣብ ትሕቲ ቅዋም ብህዝባዊ ብውክልና ዝቐውም ሃገራዊ ባይቶ ንኤርትራ ናብ ኣሳታፊ ደሞክራሲያዊ ምሕደራ ክወስዳ ዘኸኣል መንገዲ ስለ ዝኾነ፡ ህዝቢ ኤርትራ ንምትካል ቅዋማዊ መንግስቲ ክጽውዕን ኣንጻር ውልቀ ምልኪ ክቃለስን እዋኑ ዝጠልቦ ህጹጽ ጉዳይ እዩ።

ዮኤል ተወልደ
ካናዳ

ሓደ ዜጋ - ሓንቲ ድምጸ

ኣብ ሃገር ሓለፋ ምንባይ ወይ ጻማ ዝግብኦም ኣካላት ሕብረተሰብ ክህልዉ ይኸእሉ ይኾኑ። ሓለፋ መሰል ዝብሃል ግና ፍጹም የለን። ኣብ ትሕቲ ሃገራዊ ቅዋም ኤርትራ፡ ኣደይ ዛህራ ካብ ቃሩራ ይኹና፡ ኣቦይ ሓገስ ካብ ደቂ ሸሓይ፡ ወይ ኣደይ ምሕረት ካብ ሰንዓፊ፡ ወይ ያሊን ካብ ሃገራዊ ኣገልግሎት፡ ወይ መምህር ሰሚራ ካብ ኣስመራ፡ ወይ ፕሮፌሰር ገብራይ ካብ ዩኒቨርሲቲ ሃርቫርድ፡ ወይ መንእሰይ ዓወት ካብ መዓስከር ሸገራይብ ሱዳን፡ ወይ ቲቲ ካብ ክለብ ሻምሩክ፡ ወይ ሓጅ ሱለማን ካብ ተሰነይ፡ ወይ ኣባ ማሕራይ ካብ ገዳም ደብረ ቢዘን፡ ወይ ፌቡ ካብ ypfdj፡ ወይ ቴዲ ካብ ስመር... ክትምረጽን ክትመርጽን ማዕረ መሰል ይህልወካ።

ዓሰርተ ዓመት ኣብ ፓል ቶክ ዓንገረር በል፡ 25 ኣርቲክል ጽሓፍ፡ ክልተ መጻሕፍቲ የሕትም፡ ኣብ ስደት ውድብ መስርት፡ ዓሰርተ ዓመት ኣብ ኮንተይነር ተኣሰር፡ ሰለስተ ታንክታት ጸላኢ ብኣር.ፒ.ጂ. ኣባርዕ፡ ናይ ስደት ተሞክሮ ይሃልኻ፡ ኣብ ማይ ነፍሒ ተምሃር ወይ ኣብ ኦክስፎርድ ተመራመር፡ ነገድካ ሃብቲ ደልብ፡ ሴፍ ሓዝ፡ ስላዕ ተሰከም፡ ፒሮ ቀርቅር፡ ኣፍራዛ ተሰከም፡ ብሬን ዕተር፡ ድምጺ ሓፋሽ እመን፡ ፊድዮ ኣሰና ስማዕ፡ ወዲ ጸማቂት ስዋ ኹን ወዲ ተጋዳላይ ወይ ወዲ ነድቃይ፡ ብእግርኻ ሸናዕ ተበልካ ወይ ባሊላ እንተኳደድካ፡ ደሪኻ ረሲሕካ፡ ጸፊፍካ ወንጭርካ፡...ኣብታ ዜግነት ክሳብ ዝሃለኻ...ዝገድለካ ወይ ዝውሰኽካ መሰል የለን። ንክትመርጽ ብርእስኻ፡ ንክትምረጽ ድማ ህዝቢ ብቐዓትካ መዚኑ፡ ትኾነናን ተካውነናን ኢኻ ኢሉ ኣሚኑ ዝህበካ ህያብ ጥራይ እዩ።

ኣብ ቅድሚ ሕጊ ገበነኛ ኮንካ ብሕጊ ተፈሪድካ ኣብ ማሕዩር ትርከብ እሞ ብሕጊ ካብ ክትመርጽን ክትምረጽን ዝተኸልከልካ እንተዘይኮኑ... ካብኡ ወጻኢ፡ ንዝያዳ ዘበርከተ ዝያዳ ዓስቢ ናይ ምኽፋል ሞራላዊ ግዴታ ናይታ ሃገርን ህዝባን እዩ።

ልዕሊ ዚ፡ ኣበይ ዝነበረዩ እዩ? መን ፍለጥ ኢልዎ? ዝብል ሓሸውየ ከብቅዕ ኣለዎ! ቅዋምና ከምኡ ስለ ዝእዘዝ!

ዮኤል ተወልዶ
ካናዳ